

2. Зазначеною програмою не передбачено фінансування картографічного моніторингу територій в районах глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море, о. Зміїний та о. Коса Тузла.

Шляхи вирішення питання: доповнити Державну цільову правоохоронну програму розділом "Топографо-геодезичний і картографічний моніторинг прикордонних територій" і закласти кошти на проведення ґрунтовних моніторингових картографо-геодезичних досліджень, у т. ч. й за матеріалами дистанційного зондування, прикордонних районів, результати яких мають бути враховані під час делімітації та демаркації (редемаркації, перевірки проходження) державного кордону.

Висновки

1. В умовах сьогодення роботи з топографо-геодезичного і картографічного забезпечення демаркації та делімітації державного кордону України – один з пріоритетів діяльності Державної служби геодезії, картографії та кадастру і державних картографо-геодезичних підприємств.

2. Топографо-геодезичне і картографічне забезпечення договірно-правового оформлення кордону здійснюється державними картографо-геодезичними підприємствами у відповідності до визначених завдань і в межах обсягів бюджетного фінансування, що закладаються для цих цілей.

нансування, що закладаються для цих цілей.

3. Усі заходи з топографо-геодезичного і картографічного забезпечення делімітації та демаркації державного кордону доцільно реалізовувати в рамках однієї державної цільової програми. Для цього Державна служба геодезії, картографії та кадастру опрацювала і подала до Державної прикордонної служби України, як відповідального органу державного управління з питань координації діяльності органів виконавчої влади усіх рівнів щодо реалізації заходів Державної цільової правоохоронної програми "Облаштування та реконструкція державного кордону" на період до 2015 р., обґрунтовані пропозиції стосовно внесення змін та доповнень до неї у частині, що стосується включення додаткових розділів, а також обсягів фінансування топографо-геодезичних та картографічних робіт за роками, починаючи з 2010-го і завершуючи 2015-м включно.

4. Винятково важливого значення набуває питання удосконалення системи контролю якості й приймання кінцевої продукції (матеріалів, даних, інформації тощо) та налагодження системи відповідальності посадових осіб усіх рівнів за недотримання термінів завершення робіт і подання такої продукції до ДП "Укркартгеофонд" на зберігання.

5. Доцільно налагодити постійно діючу систему реалізації кінцевої топографо-геодезичної та картографічної продукції для забезпечення потреб органів державного управління і місцевого самоврядування усіх рівнів.

Надійшла 11.10.11

* * *

УДК 528.94(477)

Р. І. Сосса, І. С. Руденко, Н. І. Сивак

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРГЕОДЕЗКАРТОГРАФІЇ З УНОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Представлен краткий очерк деятельности Укргеодезкартографии в сфере географических названий. Рассмотрены нормативные документы, принятые во исполнение Закона Украины о географических названиях и направленные на нормативно-правовое обеспечение унормирования географических названий.

A summary of Ukrgeodescartography's activities in the sphere of geographical names is given. The normative documents, which have been approved in pursuance of the Law of Ukraine "On Geographical Names" and are aimed at the establishment of the normative legal basis for geographic names standardizing are reviewed.

Унормування географічних назв входить до функцій Державної служби геодезії, картографії та кадастру (Укргеодезкартографії).

Із здобуттям Україною незалежності проблема правильної передачі географічних назв державною мовою постала у повний зріст, оскільки за часів Радянського Союзу карти, за невеликим винятком, видавалися російською мовою. В асортименті вітчизняних картографічних видавців з'явилися

нові види атласів і карт, які доти в Україні не видавалися, – атласи та карти світу, навчальні карти з географії світу, топографічні карти, карти й атласи автошляхів тощо. Багато нових загальнодержавних та приватних телевізійних і радіоканалів, газет і журналів, книжкових видавництв часто по-різному називали один і той самий географічний об'єкт. Тому потреба в картографічній продукції з унормованими українською мовою географічними назвами стала очевидною.

Стандартизація географічних назв є прикладним

© Р. І. Сосса, І. С. Руденко, Н. І. Сивак, 2011

аспектом топоніміки [3]. Одним з основних завдань цієї науки є унормування написання топонімів, їх уніфікована передача за двома напрямками: унормування написання власних географічних назв та унормована передача зарубіжних географічних назв, узятих з різних іноземних мов.

Унормоване написання – це передача українською мовою всіх географічних назв певної мови за єдиним підходом і єдиними обґрунтованими правилами. Для роботи державних установ, адміністративних державних інституцій, картографічних і наукових видавництв, засобів масової інформації, бібліотек, освітніх закладів, залізниць, пошти, телекомунікацій, військових організацій тощо потрібні унормовані географічні назви. Стабільне вживання точних географічних назв є важливою умовою ефективною всієї комунікації, яка сприяє соціально-економічному розвитку, охороні природи і функціонуванню національної інфраструктури.

Правильне вживання географічних назв важливе для місцевих, національних і міжнародних органів, які мають відношення до таких видів діяльності, як торгівля та комерція, перепис населення та національна статистика, права власності й кадастр, міське і регіональне планування, проблеми екології та охорони природи, ліквідація наслідків стихійних лих, забезпечення готовності до надзвичайних ситуацій і отримання допомоги, стратегія безпеки та миротворчі операції, пошуково-рятувальні операції, виготовлення картографічної продукції (карт, атласів, путівників і т. д.), навігація, туризм, зв'язок, включаючи пошту й інформаційні служби.

Для вирішення практичних завдань стандартизації географічних назв при ДНВП "Картографія" (м. Київ) у вересні 1992 р. було створено відділ стандартизації географічних назв [1]. Роботи у цьому напрямку продовжила лабораторія зі стандартизації географічних назв, створена при цьому ж підприємстві у грудні 2002 р. (з 2009 р. – відділ).

У травні 2005 р. Верховна Рада прийняла Закон України про географічні назви [2]. Прийняття цього закону спрямоване на встановлення правових основ регулювання діяльності, пов'язаної з найменуванням і перейменуванням географічних об'єктів, а також унормуванням, державною реєстрацією, використанням і збереженням географічних назв як складової частини історичного і культурного спадку України. Чотирнадцять його статей охоплюють усю сферу діяльності, пов'язану з географічними назвами.

На виконання статті 4 вищезгаданого закону 19 квітня 2006 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 543 було утворено Міжвідомчу науково-методичну раду з питань географічних назв, яка продовжила роботу Національної ради з географічних назв, утвореної 1993 р. До складу ради входять представники заінтересованих міністерств, установ та організацій (апарату Верховної Ради України, Міністерства юстиції, Інституту української мови, Інституту мовознавства, Держгідрро-

графії, Міністерства транспорту і зв'язку, Національного космічного агентства, топографічної служби Збройних сил, Національної академії наук, національних університетів тощо).

Основними завданнями Міжвідомчої науково-методичної ради з питань географічних назв є розроблення і визначення основних принципів встановлення та унормування географічних назв; участь у підготовці пропозицій щодо формування напрямів державної політики у встановленні, унормуванні, обліку, реєстрації, використанні та збереженні географічних назв; розгляд пропозицій з найменування та перейменування географічних об'єктів. На засіданнях ради, які відбуваються за потреби, розглядаються проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо встановлення та унормування географічних назв, науково-методичні та нормативно-технічні документи з цих питань, пропозиції з найменування та перейменування географічних об'єктів, а також підготовлені до друку довідкові матеріали про назви географічних об'єктів України та інших держав.

11 травня 2009 р. в розвиток статті 9 Закону [2] постановою Кабінету Міністрів України № 622 було затверджено Положення про Державний реєстр географічних назв. Створення та ведення Державного реєстру покладено на Укргеодезкартографію. Для укладання реєстру в 2008 р. було виконано завдання з розроблення технічного проекту його структури і змісту. У 2009 р. на основі цього проекту було укладено Кодекс усталеної практики "Структура та зміст Державного реєстру географічних назв", який визначив основні принципи формування бази даних реєстру, здійснення унормування, обліку та державної реєстрації географічних назв та встановив реєстраційно-облікові форми, за якими має проводитись облік та державна реєстрація таких назв [4].

Для реалізації статті 8 вищезгаданого закону 4 листопада 2009 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1166 було затверджено Порядок проведення експертизи пропозицій та рішень органів державної влади щодо найменування або перейменування географічних об'єктів. Цей Порядок визначає процедуру проведення експертизи пропозицій та рішень органів державної влади про найменування та перейменування географічного об'єкта, розташованого на території суші України, континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, географічного об'єкта Землі, відкритого українськими дослідниками і вченими, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою.

Проведення експертизи пропозицій та рішень покладено на Укргеодезкартографію. У 2010 р. підготовлено Програму на виконання робіт за темою "Підготовка пропозицій щодо встановлення та унормування географічних назв, найменування та перейменування географічних об'єктів для проведення експертизи пропозицій та рішень органів

державної влади". Ця програма спрямована на встановлення порядку опрацювання матеріалів, наданих Укргеодезкартографії для експертизи відповідно до Порядку проведення експертизи, для підготовки експертного висновку та обґрунтування прийняття рішення про відповідність чи невідповідність поданої пропозиції про найменування чи перейменування географічного об'єкта Закону України "Про географічні назви".

У 2011 р. розроблено *Технічний проект на виконання робіт за темою: "Створення та ведення Державного реєстру географічних назв"*, де поетапно розписано завдання щодо створення та ведення реєстру.

Державний реєстр планується вести українською мовою у формі систематизованого переліку унормованих назв географічних об'єктів із розширеною інформацією про них. Він складається з двох частин – відомості про назви об'єктів, що знаходяться на території України, та відомості про назви об'єктів зарубіжних країн та об'єктів, на які не поширюються суверенітет і юрисдикція будь-якої держави.

Українські географічні назви передаються відповідно до вимови за нормами і правилами українського правопису. Основні принципи і правила написання українських географічних назв державною (українською) мовою та українською латинкою за нормами і правилами українського правопису зібрані й узагальнені у *Кодексі ustalеної практики "Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців)", затвердженому в 2010 році*.

Основне завдання стандартизації – зберегти, наскільки це можливо засобами певної мови, фонетично-графічний образ слова і намагатися послідовно вживати одну назву для одного географічного об'єкта.

Унормування назв географічних об'єктів зарубіжних країн здійснюється за відповідними інструкціями (кодексами ustalеної практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн [5]. *За роки діяльності Укргеодезкартографії розроблено і затверджено 28 таких інструкцій*. Інструкції з найпоширеніших європейських мов – англійської, німецької, іспанської, італійської, французької – були розроблені у 1993-1994 рр. У 1995-1996 рр. були опрацьовані інструкції для передачі географічних назв і термінів сусідніх країн: Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії та Молдови, а також Литви, Швеції, Угорщини (1-й варіант), пізніше – Білорусі, Російської Федерації, колишньої Югославії, Болгарії, Угорщини (2-й варіант). У 2006-2007 рр. було завершено розроблення інструкцій для передачі географічних назв і термінів Фінляндії, Данії, Норвегії, Греції, Португалії і Бразилії, у 2008-2009 рр. – Бельгії, Нідерландів, Туреччини, Естонії, Словенії, Македонії, Албанії (потім на основі цих інструкцій були укладені відповідні кодекси ustalеної практики).

У вищезгаданих інструкціях (кодексах) з передачі іншомовних географічних назв українською мовою застосовано фонетично-графічний прин-

цип передачі географічних назв (його називають також умовно-фонетичним). Назви країн, залежних територій, назв столиць і центрів територій подаються за довідником "Назви країн і територій світу", виданого ДНВП "Картографія" у 2002 р. (переглянутого, розширеного і перевиданого у 2007 р.).

У 2010 р. було реалізовано тему *"Написання українською мовою власних назв адміністративних одиниць та їхніх центрів країн Європи"*. Метою цієї роботи було забезпечення видавничих та інших інформаційних організацій та служб достовірними відомостями про офіційні назви адміністративних та їх центрів європейських країн.

За розробленими інструкціями потім було створено *електронний "Газетир географічних назв світу українською мовою"*. Газетир налічує близько 80 000 географічних назв світу й містить унормовану назву українською мовою, національне написання (або латиницею), рід об'єкта та його місцезнаходження (країна).

У 2011 р. англійською мовою перекладено *"Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців)"* (Toponymic guidelines for international use. Ukraine) зі спеціальними рекомендаціями для зарубіжних користувачів, що сприятиме використанню унормованих українських географічних назв на картах зарубіжних видавців (див. малюнок). Їх було представлено на 26-й сесії GEOОНГН (Відень, 2-6 травня 2011 р.).

Обкладинка видання "Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців)" англ. мовою

Українська графіка базується на кириличному шрифті, тому важливо максимально точно і коректно передати українські географічні назви засобами латинського алфавіту, зберігши їх оригінальність, фонетичне звучання для відтворення на картах, які випускають інші країни з некириличною графікою. Українські назви передаються латинськими літерами шляхом транслітерації з унормованої українською мовою назви об'єкта відповідно до "Таблиці транслітерації українського алфавіту латиницею", затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня

2010 р. № 55 "Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею".

Сьогодні розвиток економіки, політики і науки, особливо в результаті глобалізації, вимагає все більше затрат і спільних зусиль усіх держав та їхніх органів, спрямованих на унормування написання географічних назв, тобто на їх стандартизацію. Проблеми стандартизації назв у багатьох випадках виходять за рамки внутрішньодержавних, національних, інтересів і набувають міжнародного значення. Крім адресних функцій, географічні назви виконують роль засобу ствердження національного пріоритету держави.

Проблеми стандартизації географічних назв як у національному, так і в міжнародному аспектах стали об'єктом інтересів Організації Об'єднаних Націй. Для надання консультативної допомоги та координації діяльності в сфері стандартизації географічних назв у 1973 р. було створено спеціальний колегіальний, консультативний орган – Групу експертів ООН з географічних назв (ГЕООНГН).

Україна є членом двох відділів ГЕООНГН (з 22-х існуючих) – Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії та Відділу Східної, Центральної і Південно-Східної Європи [6]. Наші представники регулярно беруть участь у засіданнях і сесіях обох відділів. В Україні тричі проходили засідання Відділу Східної Європи, Північної і Середньої Азії – двічі у Києві (2003, 2005 рр.) та один раз у Львові (серпень 2006-го). Наша країна є членом Робочої групи з топоніміки Міждержавної ради з геодезії, картографії та кадастру та ДЗЗ держав-учасниць СНД. У 2010 р. було завершено роботи зі створення електронного бюлетеня змін назв географічних об'єктів у цих країнах. За ініціативи України роботи у цьому напрямі будуть продовжені шляхом регулярного оновлення електронного бюлетеня та доповнення його цифровими картами адміністративно-територіального устрою країн.

З 2005 р. Україна бере участь як країна-спостерігач у засіданнях Балтійського відділу.

Керуючись рекомендаціями ГЕООНГН, Україна проводить наукові конференції з обговорення актуальних питань унормування географічних назв. Перша така конференція відбулась у грудні 1993 р. і була присвячена питанням відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами. У Києві в травні 1995 р. працювали навчальні курси зі стандартизації географічних назв (за участю експертів США і Канади). Їх організували Укргеодезкартографія та Національна рада з географічних назв. На курсах навчалися спеціалісти з України, Російської Федерації, Узбекистану, Вірменії та Киргизстану. 18-19 березня 2010 р. в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича понад 30 учасників з різних нау-

кових установ України взяли участь у конференції, присвяченій оронімії Українських Карпат. Філологи і географи разом розглядали питання, пов'язані з назвами орографічних об'єктів цього регіону.

Починаючи з 2003 р., раз на два роки проводиться науково-практична конференція "Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку", де питання топоніміки й унормування географічних назв займають чільне місце.

За радянських часів картографічної продукції українською мовою видавалося зовсім мало. В основному це були навчальні видання – географічні та історичні карти й атласи. Тільки після проголошення незалежності України у цьому напрямку розгорнулася справжня робота. Державною мовою укладаються тематичні карти світу: політична, кліматична, географічних поясів та природних зон, загальногеографічна, ґрунтів та інші. На кожен материк створюються політичні й фізичні карти.

У 2007 р. вийшов Національний атлас України, на картах якого подано унормовані назви географічних об'єктів України, а географічні назви суміжних територій передано згідно з вищезгаданими інструкціями з передачі географічних назв відповідних зарубіжних країн. Це перша праця такого рівня, яка сприяє інтеграції України в світовий інформаційний, науковий і культурний простір.

Вийшли друком також низка планів міст, карт автомобільних шляхів, політико-адміністративних і туристичних карт, де географічні назви України подано українською латинкою.

Література

1. Державне науково-виробниче підприємство "Картографія" (1944-2004). Історичний нарис [Текст] / Ю.Я. Калацюк, Р.І. Сосса, І.С. Руденко. – К.: ДНВП "Картографія", 2004. – 83 с.
2. Закон України "Про географічні назви" (Постанова Верховної Ради України № 2604-IV від 31 травня 2005 р.).
3. Руденко, І.С. Стандартизація географічних назв [Текст] / І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Державна картографо-геодезична служба України (1991-2006); за ред. Р.І. Сосси. – К.: НДІГК, 2006. – С. 159-171.
4. Сосса, Р.І. Унормування географічних назв [Текст] / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку. – К.: ДНВП "Картографія", 2010. – Вип. 4. – С. 15-21.
5. Топографо-геодезична та картографічна діяльність: законодавчі та нормативні акти. – У 2 ч. – Вінниця: Антекс, 2000. – Ч. 1. – 408 с.; 2002. – Ч. 2. – 656 с.

Інтернет-джерело

6. <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn.htm>

Надійшла 21.09.11